

Λυμπέρης Ιωάννης
PhD Εθνομουσικολογίας και Πολιτισμικής Ανθρωπολογίας
Msc Λαογραφίας
B.A. Σπουδές στον Ελληνικό Πολιτισμό

Βάσω Κιούση
Ερευνήτρια Τοπικής Ιστορίας-Λαογραφίας

Η φιλαρμονική ως συνδιαμορφωτικός παράγοντας του αστικού λαϊκού πολιτισμού της πόλης του Λαυρίου

1. Ο αστικός χώρος

Ο Richard Dorson αντιλαμβάνοταν τη διατήρηση της μνήμης και του πολιτισμού μέσα από την καλλιέργεια ενδιαφέροντος για τις παλιές παραδόσεις αλλά και τις αλλαγές που αυτές υφίστανται στο αστικό περιβάλλον¹. Ξεκινούσε έτσι μία σειρά προβληματισμών γύρω από το τι είναι πόλη ή καλύτερα, τι είναι σύγχρονη πόλη, πώς αλληλο-διαπλέκονται οι επιρροές υπαίθρου - πόλης και τέλος, πώς έγινε αποδεκτή η συνύπαρξη υπαίθρου και πόλης ή διαφορετικά, η συνεξέταση αγροτικού και αστικού τρόπου ζωής.

Η αυξανόμενη αστικοποίηση, τόσο λόγω της εξωτερικής όσο και της εσωτερικής μετανάστευσης αποτέλεσε τον κύριο παράγοντα που έστρεψε το ενδιαφέρον των λαογράφων στη διερεύνηση της αστικής ζωής. Στο πλαίσιο αυτό μελετήθηκαν σχέσεις και αντιθέσεις μεταξύ διαφορετικών πολιτισμικών επιπέδων και διαφορετικών εθνοτικών ομάδων. Παράλληλα και ο παραδοσιακός λαϊκός πολιτισμός, αυτός της υπαίθρου, συνέχισε να εξετάζεται με νέους όρους, αυτούς της σύγχρονης ζωής.

Το ερευνητικό ενδιαφέρον στράφηκε στις λαϊκές ομάδες οι οποίες σχετίζονταν με την εργατική τάξη. Στο πλαίσιο αυτό καταγράφηκαν και τα εργατικά τραγούδια που σχετίζονταν με το εργοστάσιο και τα ορυχεία. Από την δεκαετία του 1930, το Κομμουνιστικό Κόμμα της Σοβιετικής Ένωσης προσανατολίζει την ανάπτυξη των λαογραφικών σπουδών στο εργοστάσιο² ενώ το 1932, ο Peuckert εγκαινιάζει το πέρασμα στην λαογραφία του παρόντος-αστική λαογραφία- με την «Λαογραφία του Προλεταριάτου» εστιάζοντας την καθημερινή ζωή του Γερμανού εργάτη της Σιλεσίας³.

Στην Αμερική, ο George Korson διερευνά τις παραδόσεις της βιομηχανίας και των ανθρακωρύχων⁴ ενώ η Linda Degh ασχολείται, μεταξύ άλλων, και με τους Ούγγρους μετανάστες που είχαν έρθει στο Gary και στο Ανατολικό Σικάγο για εργασία στα χαλυβουργεία⁵. Η έρευνα εστίασε στον τρόπο ζωής, τον πολιτισμό, τη λαογραφία των εργατών, τους ανειδίκευτους εργάτες των οικοδομών, τα ορυχεία, το εργατικό λεξιλόγιο και τα τραγούδια γύρω από όλα αυτά. Ανέδειξε σημαντικά

¹ Dorson (1978) Introduction.

² Dorson (1978):33,34.

³ Bausinger (1970):2,3.

⁴ Korson (1938).

⁵ Degh (1969):71-86.

ζητήματα του λαού της πόλης τόσο στην Ουγγαρία της δεκαετίας του 1950, χάρη στην Έρευνα της Λαογραφίας των Εργαζομένων με την υποστήριξη της Ουγγρικής Ακαδημίας Επιστημών⁶, όσο και τη Γερμανία του 1960, στο Ινστιτούτο Λαϊκής Έρευνας Κεντρικής Ευρώπης στο Πανεπιστήμιο του Marburg⁷.

Η Λαογραφία δεν περιορίζεται πλέον αποκλειστικά στη μελέτη του αγροτικού πληθυσμού και θεωρεί αναγκαία την επέκταση των δραστηριοτήτων της στον αστικό χώρο εντάσσοντας το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στα μεσαία κοινωνικά στρώματα⁸. Αποτελεί έκφραση των ανθρώπων της πόλης, χωρίς να αγνοεί αυτό που προηγήθηκε, την έκφανση της παλιάς, αγροτικής και προβιομηχανικής εποχής.

Ο Dorson αναφέρθηκε στην εικόνα της σύγχρονης πόλης κάνοντας λόγο για τη φασαρία της, τα εργοστάσια, τα πολυκαταστήματα, τις τράπεζες τα γραφεία και την κυκλοφορία των χιλιάδων ανθρώπων που τους χαρακτηρίζει πλέον η ανωνυμία⁹. Η πόλη την οποία περιγράφει ακολούθησε σε ανάπτυξη τις αλλαγές του 19^{ου} αιώνα και την άνοδο της εκβιομηχάνισης με την παρουσία των εργοστασίων και τη ζήτηση για φτηνή εργασία. Ο *δικός του* λαός δεν είναι ο αγροτικός πληθυσμός με τις γεωργοκτηνοτροφικές δραστηριότητες αλλά με τα επαγγέλματα της καθημερινής ζωής στην πόλη¹⁰. Παράλληλα, το ενδιαφέρον μετατοπιζόταν στη μελέτη της εθνότητας, όπως συνέβη με τη μελέτη των γκέτο των μαύρων στην Αμερική από τον Abrahams¹¹ καθώς και στη διευρυμένη έννοια του λαού από τον Alan Duntès.

Ο Brepohl αναφέρεται ιδιαίτερα στον όρο «λαός» ταυτίζοντάς τον με τον όρο «προλεταριάτο». Μελέτη περίπτωσης, στην εργασία του που εκδόθηκε το 1957 με τίτλο «Ο βιομηχανικός λαός σε αλλαγή, από την αγροτική στη βιομηχανική καταγραφή της καθημερινότητας στην περιοχή της Ρουρ», αποτελεί ο λαός της Ρουρ, μία τυπική περίπτωση βιομηχανικού λαού¹². Κατά τα φαινόμενα είναι σαφής η προσπάθεια του Brepohl για προβολή της διαδικασίας ενοποίησης ενός αρχικά χαοτικού πληθυσμού, με έμφαση στις χαμηλές και όχι στις μεσαίες ή ανώτερες τάξεις.

2. Ελληνική Οικονομία και κοινωνική συγκρότηση της πόλης του Λαυρίου

Στο διάστημα 1865-1875 παρατηρείται στην Ελλάδα το πρώτο κύμα βιομηχανικών επενδύσεων με ιδιαίτερα επεκτατικές τάσεις¹³. Δεν υπάρχουν και πολλές πληροφορίες γύρω από τους ανθρώπους εκείνους που αποτέλεσαν το εργατικό δυναμικό των πρώτων εργοστασίων, ωστόσο κάποιες αναφορές τους υπολογίζουν γύρω στις 7000¹⁴. Από την εποχή εκείνη πάντως προσδιορίζεται και η ιδιότητα του εργοστασιακού εργάτη και η μισθωτή εργασία¹⁵.

Οι πρώτες βιομηχανικές επιχειρήσεις βασίστηκαν σε κεφάλαια ντόπιων επιχειρηματιών μαζί με συμπληρωματικά των ομογενών. Οι επενδύσεις ξένων

⁶ Dorson (1965).

⁷ Heilfurth (1968): 85:221-235.

⁸ Bausinger (2009).

⁹ Dorson (1973): 25-27.

¹⁰ Στο ίδιο.

¹¹ Abrahams (2006).

¹² Brepohl (1957):400. Είχαν προηγηθεί η «Βιομηχανική Λαογραφία» (Industrielle Volkskunde, in der Sozialen Welt, 1951) και η Μεθοδο-εμπειρική Λαογραφία (Aufgabe und Methode empirischer Volkskunde in der Zeitschrift Westfalen 1962).

¹³ Αγριαντώνη (1999):158.

¹⁴ Στο ίδιο, σ.162.

¹⁵ Αγριαντώνη (1986).

κεφαλαιούχων περιορίστηκαν, σύμφωνα με την Χριστίνα Αγριαντώνη, αποκλειστικά στον μεταλλευτικό τομέα, όπου και πραγματοποιήθηκαν οι μεγαλύτερες σε όγκο επιχειρήσεις. Η άνοδος που σημείωσε ο μεταλλευτικός τομέας από το 1895 έως το 1907 με την συνεπακόλουθη αύξηση των εξαγωγών, οφείλεται στην άνοδο της ζήτησης μεταλλευμάτων από τις βιομηχανικές χώρες¹⁶.

Η εμπειρία από τη δημιουργία των βιομηχανικών πόλεων συνιστά και τη συζήτηση γύρω από την έννοια της μετάβασης από την υπαίθρο με την ανεξάρτητη γεωργική παραγωγή, στην πόλη με τον διαφορετικό κατά περίπτωση, χώρο δουλειάς. Η επίπτωση αυτής της διαδικασίας ένταξης «στην ψυχοσύνθεση, η δημιουργία πολιτισμικής δέσμευσης ή και νέων θεσμών και η δημιουργία νέου ήθους, αυτό του ανθρώπου της πόλης»¹⁷ εμφανίζονται ως το αποτέλεσμα της μεταβολής από τον ανεξάρτητο παραγωγό της υπαίθρου, στον βιομηχανικό εργάτη της πόλης¹⁸. Σε ό,τι αφορά στα παραπάνω έχουν πραγματοποιηθεί αναφορές γύρω από την κοινωνική διαφοροποίηση που δημιούργησε η μετάβαση αυτή αλλά και στην συνειδητοποίηση ή μη της νέας αυτής ζωής, εργασιακής και προσωπικής.

Πρώτη επένδυση θεωρείται αυτή που πραγματοποίησε στο Λαύριο η εταιρεία Σερπιέρη-Ρου το 1865, με στόχο την παραγωγή αργυρούχου μόλυβδου αξιοποιώντας τις αρχαίες σκωρίες. Η δημιουργία όμως της πόλης του Λαυρίου δεν οφείλεται μόνο στις ανάγκες λειτουργίας των μεταλλείων αλλά, σε βάθος δεκαετιών, και σε άλλες βιομηχανικές μονάδες όπως η κλωστοϋφαντουργία *Αιγαίον*.

Ο πληθυσμός ήταν από την αρχή «ετερογενής» αφού «δημιουργήθηκε από εργάτες που ήρθαν να δουλέψουν στα μεταλλεία, τόσο από το εξωτερικό (Ιταλοί, Γάλλοι, Ισπανοί) όσο και από την Ελλάδα (Μανιάτες, Ευβοιώτες, Σαντορινιοί, Μηλιοί και άλλοι)¹⁹ οι οποίοι ήταν εξιδεικευμένοι. Η συγκρότηση της πόλης πραγματοποιήθηκε στη βάση της δημιουργίας συνοικιών με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της η καθεμία.

Μέχρι το 1920 το Λαύριο ήταν μόνο επαγγελματική πόλη και οι κάτοικοι βιομηχανικοί εργάτες. Το 1928 δημιουργήθηκαν ναυπηγεία τα οποία για κάποιο χρονικό διάστημα αποσυναρμολογούσαν παλιά πλοία με στόχο τη μείωση της ανεργίας²⁰. Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η πόλη ακολούθησε τα βιομηχανικά πρότυπα ανάπτυξης του 20^{ου} αιώνα ενώ από το 1950 και μετά συγκεντρώνονταν αγρότες από διάφορες περιοχές για να δουλέψουν ως εργάτες στα εργοστάσια της περιοχής²¹. Μέχρι τη δεκαετία του 1960 είχαν εγκατασταθεί πολλές βιομηχανικές μονάδες, ανεξάρτητα από τη λειτουργία των μεταλλείων. Στις δεκαετίες 1960 και 1970 οι βιομηχανίες της πόλης αντιμετώπισαν προβλήματα επάρκειας εργατικού δυναμικού κι έτσι ξεκίνησε η πολιτική στρατολόγηση εργατών (κυρίως από Ήπειρο, Μακεδονία, Θεσσαλία) στους οποίους προσφερόταν δωρεάν στέγη.

3. Οι φιλαρμονικές και χορωδίες του Λαυρίου²²

¹⁶ Ο.π., σ.174.

¹⁷ Noiriel (1986).

¹⁸ Hobsbaum (1965).

¹⁹ Κιούση (2009):21.

²⁰ Στο ίδιο.

²¹ Στο ίδιο, σ.22.

²² Κιούση (2004):264-270.

Η έρευνά μας αναφέρεται στο Νεότερο Λαύριο, μετά το 1865, όταν επαναλειτούργησαν τα μεταλλεία της Λαυρεωτικής. Ο Ιταλοκορσικανός επιχειρηματίας Τζιοβάννι Μπαττίστα Σερπιέρι, για τις ανάγκες των μεταλλευτικών εργασιών έφερε ειδικευμένους τεχνίτες (μεταλλειολόγους-μηχανολόγους-χημικούς κ.α.) από Γαλλία, Ιταλία και Ισπανία, αρκετοί από τους οποίους γνώριζαν κάποιο πνευστό μουσικό όργανο. Η εταιρία τότε τους διέθεσε όργανα και χώρο για πρόβες και τους αξιοποίησε μουσικά στις διάφορες εκδηλώσεις που πραγματοποιούνταν στην πόλη. Έτσι το 1895 ή 1872 ιδρύθηκε η φιλαρμονική της Ελληνικής Μεταλλευτικής Εταιρείας με την επωνυμία «Φιλαρμονική της Εταιρείας Φιλομούσων». Πραγματοποιούσε συχνά υπαίθριες συναυλίες σε περιοχές του Λαυρίου, ενώ βραβεύτηκε η συμμετοχή της σε μουσικούς αγώνες στην Ελλάδα και στο εξωτερικό.

Οι εργατοτεχνίτες-μουσικοί έκαναν πρόβες τρεις φορές την εβδομάδα επί μία ώρα, επιπλέον των ωρών εργασίας τους. Αξίζει δε να σημειωθεί, ότι την εποχή εκείνη δεν είχε θεσμοθετηθεί η οκτάωρη εργασία. Το ρεπερτόριο της φιλαρμονικής ήταν πλούσιο, όπως προκύπτει από την έρευνα στα εννέα βιβλία και τον ένα οδηγό (βιβλίο μαέστρου) τα οποία φυλάσσονται στο Ιστορικό Αρχείο Λαυρίου της Εταιρείας Μελετών Λαυρεωτικής (Ι.Α.Λ.-Ε.ΜΕ.Λ)

Παράλληλα με την Ελληνική, και η Γαλλική Εταιρεία θέλοντας να αξιοποιήσει τους δικούς της μουσικούς ίδρυσε επίσημα το 1895 την φιλαρμονική «Ευτέρπη» με αρχιμουσικό τον Ιταλό Francesco Nicolini η οποία το ίδιο έτος πραγματοποίησε την πρώτη της εμφάνιση σε υπαίθρια συναυλία στο Λαύριο. Η φιλαρμονική «Ευτέρπη» έδινε συναυλίες κάθε Σάββατο ή Κυριακή με κλασικό ρεπερτόριο (συμφωνικά έργα, όπερα κ.α.) καθώς και συμμετείχε σε λιτανείες των γύρω περιοχών (Κορωπί, Ν. Μάκρη κ.α.) λόγω της έλλειψης φιλαρμονικών εκεί.

Στεγαζόταν στο νεοκλασικό κτίριο της «Ευτέρπης» που χτίστηκε μετά το 1898 και το οποίο φιλοτεχνήθηκε από καλλιτέχνες της εποχής. Στην ίδια αίθουσα λειτουργούσε χοροδιδασκαλείο με Ιταλούς δασκάλους. Κατά τη διάρκεια του Ελληνοϊταλικού πολέμου και στη συνέχεια, της Γερμανικής Κατοχής, η φιλαρμονική «Ευτέρπη» διέκοψε τη λειτουργία της διότι το κτήριο επιτάχθηκε από τους κατακτητές ενώ πολλοί από τους μουσικούς πέθαναν λόγω αστίας. Όσοι επέζησαν επανήλθαν μετά το τέλος της Κατοχής.

Παράλληλα, ορισμένοι μουσικοί δυσαρεστημένοι από την «Ευτέρπη» αποχώρησαν και μαζί με νέους συναδέλφους τους δημιούργησαν την ανεξάρτητη φιλαρμονική «Αρίων», το πιθανότερο γύρω στα 1933 με 1934. Ο «Αρίων» διαλύθηκε επί Μεταξά και συγχωνεύθηκε με την «Ευτέρπη» σε μια ενιαία φιλαρμονική.

Αξίζει να αναφερθεί ότι μεταξύ των φιλαρμονικών εταιρειών δημιουργήθηκε έντονος ανταγωνισμός. Επιδίωκαν την εξασφάλιση των καλύτερων αρχιμουσικών από την Ελλάδα και το εξωτερικό αμείβοντάς τους με τους μεγαλύτερους μισθούς ενώ παράλληλα μεριμνούσαν για την εγκατάστασή τους στα καλύτερα σπίτια της πόλης. Ακόμη, λαμβανόταν μέριμνα ώστε οι μουσικοί να δουλεύουν στα μηχανουργεία των εταιρειών όπου η εργασία ήταν περισσότερο ανθρώπινη. Με το κλείσιμο των εταιρειών διέκοψαν τη λειτουργία τους και οι φιλαρμονικές, των «Φιλομούσων» στα μέσα της δεκαετίας του 1910 και της «Ευτέρπης» το 1960.

Το 1960 ή 1962 δημιουργήθηκε η πρώτη «Δημοτική Φιλαρμονική», επί δημαρχίας Ευαγγ. Κουταλίδη και με αρχιμουσικό τον Νίκο Ζαρμπ Αρχικά αποτελούνταν από μουσικούς της φιλαρμονικής «Ευτέρπη» και στη συνέχεια από μαθητές της. Η φιλαρμονική ανέπτυξε αξιόλογη δράση και συμμετείχε σε εκδηλώσεις εντός και εκτός Λαυρίου. Κατά την περίοδο της Δικτατορίας οι εμφανίσεις της περιορίστηκαν μόνο σε παρελάσεις υπό τη διεύθυνση στρατιωτικών αρχιμουσικών.

Επαναλειτούργησε το 1979 ενώ από το 1997 αρχιμουσικός της είναι ο Θοδωρής Λεμπέσης.

4. Πολιτιστική ταυτότητα - κουλτούρα

Η συγκρότηση πολιτισμικής ταυτότητας στον συγκεκριμένο τόπο συμβάδισε με τη δημιουργία αστικής κουλτούρας, βιομηχανικού-εργατικού χαρακτήρα. Δεν αποτέλεσε μετεξέλιξη κάποιας προϋπάρχουσας ταυτότητας, επειδή το Λαύριο συγκροτήθηκε ως πόλη στη βάση της εξυπηρέτησης της διαμονής και διαβίωσης του εκεί εργατικού πληθυσμού. Καλλιεργήθηκε δε, στο πλαίσιο της συνύπαρξης Ελλήνων και ξένων, περισσότερο μορφωμένων ή μη εγγράμματων και βέβαια τόσο σε ατομικό όσο και σε συλλογικό επίπεδο.

Από την ύπαιθρο ή από το εξωτερικό, μετέφερε ο καθένας τα δικά του βιώματα. Κάθε μετανάστης στον τόπο αυτό λειτουργούσε αναφορικά ως προς την ατομική πολιτιστική του ταυτότητα παράλληλα με την εθνοτική και κοινωνική. Η συνύπαρξη και αλληλεπίδραση όλων αυτών καθόρισε σε σημαντικό βαθμό την πολυπολιτισμική δομή της κοινωνίας μέχρι και το τελικό στάδιο της διαμόρφωσής της.

Προβληματίζουν ωστόσο και κάποιοι παράγοντες οι οποίοι θα μπορούσαν να συμβάλουν στη διαμόρφωση της πολιτισμικής ταυτότητας όπως η διαφορετική μορφή οικογένειας στην πόλη (πυρηνική) αντί αυτής της υπαίθρου (πολυπυρηνική) και η διαφοροποίηση στην ψυχοσύνθεση που προκλήθηκε από την πορεία προς την προλεταριοποίηση²³.

Πράγματι, εντελώς διαφορετικά βιώνει τους όρους και τις συνθήκες ζωής ο εργαζόμενος στην ύπαιθρο διεκδικώντας παράλληλα μία σχετική ελευθερία ως προς το χρόνο και τον χώρο σε αντίθεση με τον έγκλειστο εργάτη στο εργοστάσιο ή στις στοές των ορυχείων και των μεταλλείων. Ο βιομηχανικός εργάτης διαθέτει σαφώς λιγότερο ελεύθερο χρόνο. Η ατομική του κουλτούρα γίνεται θύμα των όποιων επιδιώξεων επιθυμεί ή είναι αναγκασμένος να αναπτύξει στον αστικό χώρο, και που μπορεί να κυμαίνεται από την απλή υποτυπώδη επιβίωση έως και την επαγγελματική εξειδίκευση και εξέλιξη²⁴.

Η διατήρηση πολιτισμικών στοιχείων από τον τόπο προέλευσης αποτελεί συνήθως προσωπική υπόθεση κάθε μετανάστη που εγκαθίσταται στο νέο τόπο που του παρέχει εργασία αλλά και προσωπική και κοινωνική ζωή. Στην περίπτωση του Λαυρίου δεν προϋπήρξε μία εγγενής ή εξελισσόμενη τοπική παράδοση με την οποία θα αλληλεπιδρούσε κανείς. Αυτή η αστικού χαρακτήρα κουλτούρα εξελίχθηκε σταδιακά ως μία σύνθετη πολιτισμική ταυτότητα από τα στοιχεία που μεταφέρθηκαν από τους τόπους προέλευσης.

Ο τόπος και η κοινωνία αποτελούσαν έναν αδιάκοπο διάλογο εργοδοσίας εργαζομένων, κεφαλαιούχων και προλεταρίων κάτι που συναίνεσε στην ανάπτυξη ενός νέου μορφώματος κοινωνικού, οικονομικού και πολιτιστικού χαρακτήρα. Από την πλευρά της εργοδοσίας υπήρξε, όπως ήταν αναμενόμενο, «μόνιμη επίβλεψη και χειραγώγηση της εργασιακής και ιδιωτικής ζωής» γεγονός που εξασφάλιζε τον

²³ Πετράκη (2002):15-47.

²⁴ Στο ίδιο, σ.19.

έλεγχο της ζωής στην πόλη²⁵. Είχε ωστόσο δρομολογηθεί ένα ατυπικό μοντέλο ανάπτυξης πόλης, θεσμών πόλης και ταυτότητας. Γνωρίζουμε ότι δεν ενισχύθηκαν από την εργοδοσία αξίες προβιομηχανικές οι οποίες, όπως είπαμε, είχαν τη δυνατότητα να διατηρηθούν στο πλαίσιο της ατομικής κουλτούρας. Αντίθετα, δημιουργήθηκαν νέες όπως ήταν οι αθλητικές δραστηριότητες και οι τοπικές φιλαρμονικές και χορωδίες. Η αστική κουλτούρα και μουσική ακολούθησαν εντελώς διαφορετικούς δρόμους ανάπτυξης σε σχέση με τις άλλες ελληνικές πόλεις.

Ερμηνεύοντας τα παραπάνω γίνεται φανερό μία ακόμα περίπτωση εργατικής κοινωνικής ομάδας και πόλης όπου η εργοδοσία ανέπτυξε πατερναλιστικές αντιλήψεις και πολιτικές προκειμένου να συμβάλει στη διαμόρφωση όχι μόνο της συγκεκριμένης εργατικής συνείδησης αλλά και συμπεριφοράς και διαμόρφωσης ατομικής και συλλογικής κουλτούρας. Με τον τρόπο αυτό εξασφαλιζόταν περαιτέρω έλεγχος και ομοιογένεια.

Το Λαύριο εξακολουθεί και σήμερα να αποτελεί μία πολυσυλλεκτική κοινωνία και κουλτούρα. Την σύνθετη εδώ, έννοια της «παραδοσιακής μουσικής» συγκροτούν οι επιμέρους παραδόσεις των προερχόμενων από διαφορετικούς τόπους κατοίκους, όπως αυτές εκφράζονται, σε μικρό ή μεγάλο βαθμό, μέσα από τις δραστηριότητες των τοπικών χορευτικών συλλόγων.

Επιπλέον, η «μουσική παράδοση» της πόλης συνδιαμορφωνόταν σταδιακά, εκτός από τη λειτουργία των φιλαρμονικών που προαναφέραμε, και από τη δημιουργία και συνύπαρξη πολλών οργανικών και φωνητικών συνόλων που ερμήνευαν ελληνική και ξένη μουσική, από την παλαιά εποχή έως και τις μέρες μας. Πρόκειται κυρίως για χορωδίες αλλά και για συγκροτήματα Pop και Rock μουσικής. Στην ατυπική αυτή μορφή αστικής κουλτούρας, συνεκτικό ιστό αποτελούσε πάντοτε η μουσική της «Δημοτικής Φιλαρμονικής».

Θεωρήσαμε ωστόσο ιδιαίτερα σημαντική τη διερεύνηση της λειτουργίας της Δημοτικής Φιλαρμονικής και τη σχέση της με την τοπική κοινωνία στο σήμερα. Στον προσανατολισμό μας αυτό στο παρόν, αξιοποιήθηκαν οι συζητήσεις στις οποίες συνομιλητές μας ήταν πρόσωπα σχετικά με το θέμα αυτό όπως ο δήμαρχος της πόλης, ο αρχιμουσικός της φιλαρμονικής και μέλη της.

Η συμμετοχή σε αυτό το μουσικό σύνολο είναι πάντοτε ελεύθερη και μπορούν να λάβουν μέρος παιδιά από την ηλικία του δημοτικού σχολείου. Τα μέλη έχουν την υποχρέωση της συμμετοχής στις πρόβες και στις συναυλίες ενώ προβλέπεται και κάποια – συμβολική αντιμισθία. Για τη συμμετοχή στην ομάδα αυτή δεν προαπαιτούνται ιδιαίτερες μουσικές γνώσεις. Εξάλλου ένας από τους σκοπούς της λειτουργίας της είναι και η παροχή μουσικής εκπαίδευσης στα μέλη, χάρη στην ωδειακού τύπου λειτουργία της. Η επιλογή και εκμάθηση μουσικού οργάνου αποτελεί προϊόν συνεργασίας μεταξύ παιδιού, γονιών και μαέστρου.

Ωστόσο, οι αλλοδαποί – πρόσφυγες κάτοικοι, δεν εκδήλωσαν ποτέ ενδιαφέρον συμμετοχής σε αυτήν την ομάδα παρόλο που δεν υπήρξαν ενέργειες αποκλεισμού τους. Ενδεχομένως να αποτελεί ένα θεσμό άγνωστο σε αυτούς ή ένα διαφορετικό προσανατολισμό ενδιαφερόντων, προτεραιοτήτων και κουλτούρας. Εξάλλου, η ανάγκη ψυχαγωγίας υποβαθμίζεται μπροστά στα σημαντικά προβλήματα επιβίωσης που αντιμετωπίζουν πάντοτε. Τα παραπάνω μπορεί να εγείρουν ερωτηματικά γύρω από το κατά πόσο μπορεί στην πράξη να έχει επιτευχθεί η διαδικασία της πλήρους ένταξης και ενσωμάτωσης της ετερότητας στον κοινωνικό ιστό.

²⁵ Στο ίδιο, σ.σ. 36,37,41.

Αναφορικά ως προς το κοινωνικό στοιχείο, συνυπάρχουν μέλη διαφορετικής ηλικίας, κοινωνικής προέλευσης και επαγγελματικής ενασχόλησης, σε ένα ενιαίο και ομοιόμορφο σύνολο. Η αγάπη για τη μουσική και για την πόλη οδηγούν στην ισότητα και τη συνύπαρξη αυτή. Στο πλαίσιο αυτό καλλιεργούνται δεσμοί φιλίας και συγγένειας, ανθρώπινες γενικά σχέσεις, που διαρκούν και που λειτουργούν υποστηρικτικά όταν χρειάζεται. Αντίθετα, δεν διαπιστώθηκαν ποτέ ανταγωνιστικές τάσεις παρά μόνο ευγενής άμιλλα που οδηγεί στην αυτοβελτίωση της μουσικής ικανότητας του καθενός. Στο πλέγμα αυτό των κοινωνικών και επαγγελματικών σχέσεων ο μαέστρος λειτουργεί ως αναπόσπαστο μέρος της ομάδας, ως δάσκαλος παρά ως προϊστάμενος και προωθεί σε μόνιμη βάση το αξιακό εκείνο φορτίο που πρέπει να χαρακτηρίζει τα μέλη ως σύνολο.

Η σημερινή φιλαρμονική, ως ιστορική συνέχεια των παλαιών φιλαρμονικών, δημιουργεί μία «αμφίδρομη», σύμφωνα με τον σημερινό αρχιμουσικό της Θεόδωρο Λεμπέση, σχέση: Η φιλαρμονική για τους πολίτες, για τον τόπο και οι πολίτες για τη φιλαρμονική. Η ερμηνεία του παρόντος αφορά την παρουσία της φιλαρμονικής ως ιδεολόγημα αφού επιθυμούν να παραμένουν ως μέλη της πολλοί ενήλικες, ακόμα και εργαζόμενοι, φοιτητές, οικογενειάρχες, οι οποίοι συμμετείχαν και εκπαιδεύτηκαν εκεί από μικρά παιδιά. Αυτό το σύνολο, με την πολιτιστική παράδοση που φέρει, συμβάλλει στη διαμόρφωση της μουσικής κουλτούρας της πόλης. Καλείται, σύμφωνα με τον δήμαρχο κύριο Λουκά, να διαδραματίσει ένα ρόλο στο μέρος που αφορά στην πολιτιστική ταυτότητα του Λαυρίου.

Η φιλαρμονική πραγματοποιεί αρκετές συναυλίες κατά τη διάρκεια του έτους. Το καλοκαίρι, τα Χριστούγεννα, το Πάσχα αλλά και ενδιάμεσα, όπως η ανοιξιάτικη συναυλία του Φοινικοδάσους, η οποία επανήλθε στο θεατράκι της Ρεμίζας, καθώς επίσης και στις εθνικές επετείους. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Μεγάλης Παρασκευής όπου η φιλαρμονική συνοδεύει την περιφορά του Επιταφίου συμβάλλοντας καταλυτικά στη διαμόρφωση κατανυκτικής ατμόσφαιρας και μεταβάλλοντας την πορεία αυτή, σύμφωνα με δήλωση του μαέστρου, σε μια «συναυλία δρόμου». Εκτελούνται πολλά σημαντικά έργα όπως Ρέκβιεμ και έργα της δυτικής μουσικής εμπνευσμένα από το Θείο Δράμα.

Η ανάγκη για εξωστρέφεια διατηρεί την ανάγκη συνεργασίας και με άλλα καλλιτεχνικά σύνολα, όπως συνηθιζόταν από παλιά. Θεατρικές ομάδες, ανδρική χορωδία, ορχήστρα νέων και παιδική χορωδία, νέοι καλλιτέχνες από την πόλη αλλά και άλλοι γνωστοί, καθώς και προσκλήσεις συνεργασίας από Ελλάδα και εξωτερικό. Η υλοποίηση των παραπάνω δράσεων δεν μεταβάλλει το σχήμα και τη δομή του μουσικού συνόλου. Ο μαέστρος ενορχηστρώνει ξανά την πλειοψηφία του μουσικού ρεπερτορίου με σκοπό να χρησιμοποιηθεί το σύνολο των οργάνων που διαθέτει η ορχήστρα και να μην αποκλειστούν μουσικοί από μία συναυλία, κάτι που δεν είναι καθόλου ευχάριστο ειδικά για τα νεαρά σε ηλικία μέλη.

Ο όρος *Φιλαρμονική του Λαυρίου* σημαίνει πολλά. Για κάθε μέλος αυτής της ομάδας αποτελεί την ευκαιρία να σπουδάσει μουσική και μάλιστα στον τόπο του. Σταδιακά μεταβάλλεται σε αυτό που αγαπά, έχοντας την ευκαιρία να γίνει κάτι σημαντικό και ανακαλύπτοντας την ικανότητά του μέσα από τη συνεργασία. Ως ένα βαθμό αυτό δικαιολογεί και την αίσθηση ευγνωμοσύνης αλλά και ευθύνης που διακατέχουν τα μέλη απέναντι στο θεσμό και επιπλέον, την θετική αλληλεπίδραση μεταξύ μελών και μαέστρου.

Το πόσο σημαντική είναι η φιλαρμονική για το Λαύριο φαίνεται από τη μεγάλη συμμετοχή του κόσμου στις εκδηλώσεις. Τα περισσότερα λαυριώτικα σπίτια έχουν κάποιο συγγενή που παίζει σε αυτό το σύνολο αποτελώντας, εκτός από εκείνο της πόλης, και το προσωπικό τους κοινό. Τόπος δεν είναι μόνο κτήρια. Είναι πολίτες,

είναι κοινωνία, της οποίας η φιλαρμονική αποτελεί μέρος της. Συνδέει το παρόν με το παρελθόν επειδή συνεχίζει μία παλιά ιστορία και επειδή συμμετέχουν και αρκετοί ηλικιωμένοι οι οποίοι έχουν πολλά να θυμηθούν μέσα από την όλη αυτή πορεία. Για όλους τους άλλους θα αποτελεί πάντοτε μία διαχρονική αξία.

Βιβλιογραφία

Αγριαντώνη, Χρ., Μπουρνόβα, Ε., κ.α. (1999), *Εισαγωγή στη Νεοελληνική Οικονομική Ιστορία (18ος-20ος αιώνας)*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

Κιούση, Βάσω (2004), «Φιλαρμονικές και Χορωδίες του Λαυρίου» (1872-2002) στο: *Πρακτικά Ι΄ Επιστημονικής Συνάντησης Ν.Α. Αττικής*, Καλύβια Θορικού Αττικής, σ.σ.264-270.

Κιούση, Βάσω (2009), *Γέφυρες Πολιτισμού. Λαύριο. Μία πολυπολιτισμική πόλη από το 1886*, Κορωπί: Ελληνικό Κέντρο Τέχνης και Πολιτισμού.

Λύτρας, Ανδρέας (2016), *Η μισθωτή εργασία στην κοινωνική οργάνωση*, Αθήνα: Παπαζήσης.

Γεωργία Πετράκη (2002), *Από το χωράφι στο εργοστάσιο: Η διαμόρφωση του βιομηχανικού προλεταριάτου στο σύγχρονο Λαύριο*, «Εισαγωγή», Αθήνα: Τυπωθήτω.

Abrahams, Roger and Kalcik, Susan (1978), «Folklore and Cultural Pluralism» in Richard M. Dorson, *Folklore in the Modern World*: Mouton Publishers, p. 223-236.

Brepohl, Wilhelm (1957), "Industrievolk im Wandel von der agraren zur industriellen Daseinsform, dargestellt am Ruhr gebiet": *Soziale Forschung und Praxis*. Tübingen: Band 18 der Reihe, hrsg. von der Sozialforschungsstelle Dortmund, s. 400.

Bausinger, Herman (2009), *Ο λαϊκός πολιτισμός στον κόσμο της τεχνολογίας*, Αθήνα: Πατάκης.

Degh, Linda (1969), "Two old world narrators in urban setting," in *Kontakte und Grenzen: Festschrift for Gerhard Heilfurth zum 60 Geburtstag*, Göttingen.

Dorson, Richard M. (1950), *American Folklore*, Daniel J. Boorstin (Editor).

Dorson, Richard M. (1973), *America in legend. Folklore from the colonial period to the present*, New York: Pantheon Books.

Peuckert, Will-Erich (1931), *Volkskunde des Proletariats*. Frankfurt: Neuer Frankfurter Verlag.

